

Husnija Kamberović*

SUVREMENA BOŠNJAČKA ELITA: IZMEĐU ELITE I MARGINALNIH SKUPINA

REZIME

Na temelju dosadašnjih istraživanja može se zaključiti kako se suvremena bošnjačka elita nalazi na razmeđu stvarne elite i marginalnih skupina. Ako govorimo o elitama, onda ćemo uvijek moći naići ne samo na pojedince nego i na šire društvene skupine koje su unutar elite marginalizirane, ali i u okviru marginalnih skupina nailazimo na elite. To je posljedica društvenih procesa koji su se odvijali u Bosni i Hercegovini od 90-ih godina 20. stoljeća do danas i formiranja elite iz raznih socijalnih slojeva. Premda nisu napravljena detaljna istraživanja, na temelju raspoloživih informacija može se zaključiti kako se nova bošnjačka politička elita u značajnoj mjeri regrutirala od potomaka pretkomunističkih elita. Drugi dio suvremene bošnjačke političke elite jednostavno se transformirao iz komunističke u novu elitu. Detaljnija istraživanja tek će dati odgovore na to kakav je odnos između tih dviju grupa suvremene bošnjačke političke elite. Podjela na ove dvije grupe bošnjačke političke elite s obzirom na njezino komunističko ili pretkomunističko porijeklo ne odnosi se na elite vezane uz pojedine suvremene političke stranke: dio političke elite

---

* Dr. Husnija Kamberović, naučni saradnik, Institut za istoriju u Sarajevu, Bosna i Hercegovina, e-mail: husnijak@bih.net.ba

blizak SDA političkoj eliti ima kontinuitet sa komunističkom elitom (moglo bi se kazati kako tu u ideološkom smislu ne postoji kontinuitet, nego se taj kontinuitet odnosi na personalni sastav te elite, mada i u tome treba biti jako oprezan).

Drugi problem koji je vezan za suvremenu bošnjačku političku elitu odnosi se na postojanje posebnih političkih grupa koje formalno ne pripadaju eliti (ili više ne pripadaju) ali igraju funkciju elite s obzirom na moć i utjecaj koji imaju. To su tzv. neformalne grupe moći. Ovaj dio elite je teško proučavati, budući da on formalno ne postoji i njegov utjecaj je teško mjerljiv, pa ostaje jedino da se o tome sudi na temelju pretpostavki, što ne može biti znanstveni metod istraživanja.

Osim bošnjačke političke elite postoji i bošnjačka ekonomska, vojna, intelektualna, vjerska elita. Sve te grupe elite dijele sličnu sudbinu i zaslužuju temeljitiju analizu.

Abstrakt: U prvome dijelu ovoga rada raspravlja se o pitanju nastanka i funkcioniranja raznih grupa bošnjačke elite. U drugom dijelu se otvaraju pitanja koja bi trebalo detaljnije istraživati radi sveobuhvatnijega sagledavanja uloge koju suvremena bošnjačka elita igra u razvoju bosanskohercegovačkoga društva.

Neki će se sigurno pitati otkuda danas razgovor o eliti, i to baš o bošnjačkoj eliti. Jedni će tvrditi kako je ovo promašena tema, jer uopće nije moguće govoriti o elitama (a pogotovo o bošnjačkoj eliti), dok će drugi isticati kako više nije moderno govoriti o elitama. Kao historičar znam da se o elitama može govoriti, ali i da u posljednje vrijeme historiografija u svijetu postepeno svoj predmet istraživanja pomjera sa elita ka marginalnim društvenim skupinama, pa se sve češće umjesto povijesti “moćnih”, što su elite uvijek bile, povijesna istraživanja usmjeravaju na povijest “nemoćnih”, s povijesti onih “odozgo”, na povijest onih “odozdo”, među kojima su i sluge i prosjaci i bolesni i prostitutke, ali i mnogi drugi “obični ljudi”. Mi govorom o bošnjačkoj eliti ne želimo nešto posebno isticati ulogu te elite, niti zanemarivati ulogu koju su u povijesti imali ili još imaju “marginalne skupine”, nego jednostavno želimo otvoriti ovo pitanje u čitavoj njegovoj punini isključivo kao znanstveni problem. Važno bi bilo za našu nauku odgovoriti na pitanje šta se desilo sa vrhom društvene hijerarhije iz doba komunizma, u kakvom je ona odnosu sa novom elitom, iz kojih društvenih struktura su se regrutirali pripadnici nove elite i, konačno, kakva je struktura

i kakva filozofija nove elite.

Mi, dakle, moramo i u našoj nauci uraditi ono što su radili drugi u svojim historiografijama: mi ćemo morati svoju povijest gledati “odozgo” kako bismo raščistili stvari i mogli našu povijest pogledati “odozdo”. Dakako, u tom pristupu moramo biti svjesni činjenice da još traju rasprave o tome šta se uopće u nauci treba smatrati elitnim, a šta marginalnim, s jedne strane, a s druge moramo biti svjesni pomjeranja istraživačkih polja sa moćnih – elita, na nemoćne – marginalce, ali se razvojem nauke otvorila opasnost stvaranja novog centrizma, ovoga puta ne u elitama nego baš u marginalnim skupinama. Izlaz jeste jedino u shvaćanju kako u određenoj povijesnoj situaciji svako može biti marginalac, neovisno o svom naslijeđenom ili stečenom društvenom ili kulturnom statusu, jednako kao što svako može biti pripadnik elite. Odnosno, moguće je biti marginalac unutar elite ili elita unutar marginalnih skupina. Ovakav pristup otvara nesagledive mogućnosti interpretacije ne samo povijesnoga razvoja nego i suvremenoga društva. Ako govorimo o elitama, onda ćemo uvijek moći naići ne samo na pojedince nego i na šire društvene skupine koje su unutar elite marginalizirane. “Unutar svih društvenih slojeva, a naročito “viših”, moguće je otkriti ljude koji svoj životni vijek provode kao “pobunjenici” protiv sredine iz koje potječu i kojoj pripadaju, od koje se ne mogu, a niti hoće izdvojiti te se stalno od nje distanciraju, “bježe”, a ustvari joj posvećuju svoj život.” Odličan primjer jeste jedna knjiga pod naslovom *Sir i crvi. Kozmos jednog mlinara iz 16. stoljeća*. Glavni junak ove knjige jeste seoski mlinar, dakle društveni marginalac, ali je on u središtu svoga mikrokozmosa.¹ S druge strane, i naša, bošnjačka povijest puna je primjera “marginalaca unutar elita”. Sam sam se dugo vremena bavio poviješću bošnjačke zemljoposjedničke elite i znam koliko je bilo takvih primjera.

Međutim, naša nauka nije provela empirijska istraživanja o promjenama elita od 1990. do danas. U inozemstvu su vršena takva istraživanja s ciljem sagledavanja promjena u postkomunističkim zemljama. Mi bismo to isto trebali uraditi za naše društvo, a kada govorimo o elitama, morali bismo odgovoriti na pitanje da li su i koliko su institucionalne promjene od 1990. utjecale na promjenu sastava elite. Da li su promjene do kojih je došlo rezultat

---

¹ Opširnije vidi u: Drago Roksandić: Lujo Matutinović (1765-1844.). Istraživački izazovi životopisa jednoga nepoznatog maršala. Narodna umjetnost, 33/2, Zagreb 1996. str. 214-215.

djelovanja elita, ili su, pak, elite izmijenjene promjenama do kojih je došlo? Jedna grupa američkih i evropskih naučnika je 1993. i početkom 1994. provodila jedno takvo istraživanje u Mađarskoj, Poljskoj i Češkoj.² Oni su poredili elitu 1993. i 1988. i došli su do zaključka da je u Češkoj, naprimjer, među pripadnicima političke elite (i to u grupi državnih službenika) 1993. bilo čak 48,1% onih koji su pet godina ranije pripadali samo akademskoj zajednici, a čak 53,4% među poslanicima u Parlamentu pet godina ranije bili su samo pripadnici akademske zajednice.

Porijeklo nove ekonomske i političke elite u Češkoj, Mađarskoj i Poljskoj 1993. (u %)

	Ekonomska elita		Politička elita	
	Generalni direktor	Zamjenik direktora	Državni službenik	Parlament
ČEŠKA (Funkcija 1988)				
Generalni direktor	19,8	8	1,9	0
Zamjenik direktora	54,2	57,7	17,3	16,5
Parlamentarac	-	-	0	2,9
Državni činovnik	2,1	0,7	19,2	16,5
Akadska zanimanja	19,1	28,1	48,1	53,4
Ostala zanimanja	2,7	3,3	7,7	6,8
Ništa od toga	2,5	2,2	5,8	3,9
Broj	476	274	52	103
MAĐARSKA (Funkcija 1988)				
Generalni direktor	36,6	7,3	1,3	5,1
Zamjenik direktora	38,9	78,2	3,8	3,8
Parlamentarac	-	-	1,3	11,5
Državni činovnik	6,9	9,1	52,5	14,1
Akadska zanimanja	15	3,6	40	59
Ostala zanimanja	1,9	1,8	1,3	0
Ništa od toga	0,9	0	0	6,4
Broj	432	55	80	

² Petr Matějů/Eric Hanley: Die Herausbildung ökonomischer und politischer Eliten in Ostmitteleuropa. Eliten im Wandel. Politische Führung, wirtschaftliche Macht und Meinungsbildung im neuen Osteuropa. Paderborn 1998, SS 145-171.

	Ekonomska elita		Politička elita	
	Generalni direktor	Zamjenik direktora	Državni službenik	Parlament
POLJSKA (Funkcija 1988)				
Generalni direktor	32,7	3,8	4,3	5,6
Zamjenik direktora	47,7	76,4	6	4,2
Parlamentarac	-	-	0	2,8
Državni činovnik	2,3	3,8	25,5	16,7
Akadska zanimanja	14,7	13,7	58,2	51,4
Ostala zanimanja	2	1,9	3,3	9,7
Ništa od toga	0,7	0,5	2,7	9,7
Broj	306	212	184	72

Općenito, prisutno je jedno pomjeranje iz akademskih zajednica u grupu političke elite. Manje je bilo pomjeranja iz pretkomunističkih ekonomskih elita u postkomunističke političke elite, ali je zato dobar dio generalnih direktora ili zamjenika direktora i dalje ostao pripadnik ekonomske elite (u Poljskoj je, naprimjer, čak 76,4% zamjenika direktora 1993. tu dužnost obavljalo i 1988. godine, dok je i u Mađarskoj i u Poljskoj među generalnim direktorima njih preko 30% te pozicije imalo i 1988. godine).

Analizu koja će dati sliku suvremene bošnjačke elite tek će se trebati uraditi. Ta analiza će morati obuhvatiti spolnu, starosnu, obrazovnu strukturu, zatim pripadnost ranijem Savezu komunista, rukovodeće pozicije unutar ranije komunističke elite i tako dalje. Važno će biti odgovoriti i na pitanje čime su se pripadnici te elite (političke i ekonomske) bavili u vrijeme rata u Bosni, koliko ih je bilo izvan zemlje, šta su radili poslije rata. Kakve su tu obiteljske veze? Koliko ima nepotizma? Već spomenuta istraživanja elite u Češkoj, Mađarskoj i Poljskoj pokazala su kako i ekonomsku i političku elitu čine uglavnom muškarci, starosna dob se u više od 40% kreće između 40 i 49 godine, unutar ekonomske elite preovlađuju oni čija su zanimanja vezana za tehničku i ekonomsku struku, najvećim dijelom su bili članovi Komunističke partije, ali uglavnom nisu imali nikakve značajne partijske funkcije. Jedino je u Poljskoj unutar ekonomske elite 1993. godine čak 18,3% ranije imalo neke partijske funkcije, a unutar političke elite taj procenat je u Poljskoj iznosio 12,5%.

Govoriti o bošnjačkoj eliti danas nije moguće bez uključivanja u tu analizu povijesnoga aspekta razvoja te elite, s jedne strane, te analize suvremenoga društva u BiH u cijelosti.

Pojam “elita” je u historijskoj znanosti često osporavan, a iz raznih diskusija u znanostima srodnim historiografiji, kojima je ovaj pojam također predmet razmatranja, može se zaključiti kako je u svim tim raspravama o elitama očit visoki stupanj neslaganja.³ Pod pojmom elita može se podrazumijevati “sloj ili grupa ljudi koji se nalaze na vrhu zahvaljujući svojim karakteristikama i koji raspolazu realnom moći, odnosno mogućnošću da ostvare svoju volju i tako utiču na djelatnost drugih članova društva”. Unutar općega pojma elite možemo razlikovati pojam politička elita, vojna elita, elita po bogatstvu i tako dalje. Da bi se neka skupina mogla smatrati elitom, njezin osnovni sadržaj mora biti *moć*, a zatim *ugled* (mada je ugled prevashodno moralna kategorija, ali u ovom slučaju to se ne svodi na ugled pojedinca, nego društvene skupine ili grupe). “Uvođenjem kategorija “moć i “vlast”, na primjer, u istraživanje odnosa među ljudima, inače pripadnicima skupina koje sudjeluju u *moći* i vlasti, izvedivo je mnoštvo novih shvaćanja ne samo elite nego i marginalaca i u određenoj povijesnoj situaciji i u povijesnome trajanju” (D. Roksandić).

Teško je definicijom kvantificirati što se smatra elitom, ali to jeste mala grupa unutar jednoga društva. Ta je kvantifikacija u određenju elite različita u različitim povijesnim razdobljima, te je također različita od regije do regije, ali ono o čemu valja voditi računa u istraživanjima elite jeste proces njene rotacije. Pojednostavljeno prikazano, sve do sredine 19. stoljeća u Evropi je elita bila plemstvo, ali ne plemstvo u cjelini, već samo njegovi gornji slojevi.⁴ Većinu plemića činila je klasa nižega plemstva, dok je klasa velikaša bila vrlo mala. Od sredine 19. stoljeća u većini evropskih društava odvija se ubrzani proces propadanja sitnoga plemstva, a njegove posjede su preuzimali magnati koji su mogli izdržavati nalete svjetske konkurencije. Tako se koncem 19. i početkom 20. stoljeća u evropskim okvirima odvijao proces koncentracije moći u veoma uskim krugovima ljudi.

---

³ Eliten im Wandel. Politische Führung, wirtschaftliche Macht und Meinungsbildung im neuen Osteuropa. Paderborn 1998.

⁴ Europäischer Adel 1750-1950. Herausgegeben von Hans-Ulrich WEHLER. Göttingen 1990. William M. JOHNSTON: Austrijski duh. Intelektualna i društvena povijest 1848-1938, Zagreb 1993, str. 349-350.

Ovakve tendencije se mogu uočiti i u razvoju bosanskoga društva. Naime, bosansko je društvo dosta rano ušlo u fazu izgrađenih i definiranih društvenih struktura. Ovo društvo ni u osmanskome vremenu nije bilo podijeljeno isključivo na religioznoj osnovi, nego je i tada svaka religiozna skupina bila podijeljena u više socijalnih struktura, pri čemu je, dakako, ova socijalna razdrobljenost bila različitoga stupnja u pojedinim religioznim skupinama. Bošnjačko društvo je bilo također socijalno izdiferencirano (elita, građanski niži sloj, seljaštvo). Elita se dijelila na nekoliko podgrupa (vjerski funkcioneri, trgovinski poduzetnici i zemljoposjednici), ali ove podgrupe nisu bile jasno izdiferencirane, nego su se snažno preplitale, budući da su mnogi pripadali u dvije i, čak, tri podgrupe elite.

Vremenom su društvene promjene utjecale na izmjenu sastava bošnjačke elite, kao i na njenu realnu moć i utjecaj. Svaka promjena u organizaciji države sa sobom je donosila novu političku i ekonomsku elitu. Ranije elite su u tim promjenama potiskivane sa historijske scene, bilo da su fizički eliminirane bilo da su društveno marginalizirane. Takav je slučaj sa 1918. pa 1941. i 1945. godinom, i konačno koncem 90-ih godina 20. stoljeća došlo je do nove izmjene bošnjačke političke i ekonomske elite. U vremenu između tih velikih državnih lomova ta je elita stasavala, jačala, pa gubila svoju moć i društveni ugled. Tu je ključno vrijeme poslije 1945. godine. U prvo poslijeratno vrijeme nova se elita u Bošnjaka nije uopće tako deklarirala. Ona, zapravo, sve do kraja šezdesetih i početka 70-ih godina nije ni imala veliku moć, niti su Bošnjaci zauzimali značajne pozicije unutar jugoslavenske elite. Prvi Bošnjak koji je postao savezni premijer bio je Džamal Bijedić (premijer postao 1968). U bosanskohercegovačkim okvirima bošnjačka elita počinje igrati značajniju ulogu tek od početka 70-ih godina, premda udio Bošnjaka u elitnim sektorima nikada nije dostigao razinu udjela Bošnjaka u ukupnom stanovništvu Bosne i Hercegovine. Naprimjer, godine 1971. od ukupnoga broja stanovnika u Bosni i Hercegovini Srbi su činili 37,19% (a 47,4% funkcionera Saveza komunista), dok su Muslimani činili 39,57% stanovništva i 29,9% funkcija u Savezu komunista. Detaljniji pogled u tadašnju bošnjačku elitu u odnosu na ostale nacionalne elite pokazuje da su se jedino Bošnjaci naučnici u medicinskim naukama donekle približavali procentu udjela Bošnjaka u ukupnom stanovništvu BiH (godine 1941. među načnicima u medicinskim naukama bilo je 34% Bošnjaka). Tabelarno to ovako izgleda (vidi tabelu na 155 str.):

Nacionalno porijeklo	Ukupno stanovništvo (%)	SK funkcioneri (%)	Osobije u zakonodavstvu (%)	Rukovodioci u privredi (%)	Tehnička inteligen. (%)	Naučnici u medic. naukama (%)	Naučnici u prirodnim naukama (%)	Književna i umjetnička inteligencija (%)
Bošnjaci	39,57	29,9	30,4	31,1	32,4	34,0	24,6	29,7
Srbi	37,19	47,4%	43,3	37,5	35,7	37,6	45,3	38,9
Hrvati	20,62	14,1	15,9	19,7	9,9	20,3	22,3	23,3
Jugoslaveni	1,2	5,6	6,0	6,7	6,9	5,0	3,5	8,6

Jedna od posljednjih izmjena desila se koncem 20. stoljeća, kada se pojavila nova politička elita koja je svoj korijen tražila dublje u bosanskohercegovačkoj povijesti. Nova bošnjačka elita koja je izrasla od 1990. godine u ideološkom smislu se veoma snažno oslanjala na islam. Premda nisu napravljena temeljita istraživanja, može se s puno vjerovatnoće zaključiti kako se ta elita značajnijim dijelom sastojala od potomaka ranijih begovskih obitelji,⁵ intelektualaca sa snažnom religijskom orijentacijom, koji su bili opoziciono raspoloženi prema komunističkom režimu i uglavnom su pripadali istomišljenicima intelektualaca osuđenih u poznatome procesu 1983. godine, te od dijela intelektualaca koji su vodili proces afirmacije muslimanske nacije 70-ih godina 20. stoljeća.⁶ Od 1990. do danas unutar bošnjačke elite došlo je do određenih promjena. Prije svega, među političkom elitom primjetno je polagano gubljenje pozicija antikomunističkoga dijela elite (zbog čega neki iskazuju svoje nezadovoljstvo teorijom o ponovnom komunističkom zauzimanju glavnih pozicija među bošnjačkom elitom)⁷, ali nova bošnjačka ekonomska elita etablirana posljednjih 15 godina i dalje zadržava svoje pozicije.

Suvremena bošnjačka politička elita uglavnom se sastoji od visokoobrazovanih predstavnika. Iz pregleda sastava Predstavničkoga doma Parlamentarne skupštine BiH na dan izbora 2002. godine vidi se da među pripadnicima bošnjačke elite u krugu parlamentaraca dominiraju visokostručni kadrovi. Znatan je dio univerzitetskih profesora, zatim magistara nauka, s tim što su neki magistrirali u godinama koje nisu uobičajene za stjecanje magistarskih titula. Inače je zanimljivo da znatan dio pripadnika političke elite nastoji osigurati znanstvene titule, a jedan dio ih nastoji nastaviti karijeru univerzitetskih nastavnika. Ova pojava ukazuje na veliku moć koju ta elita posjeduje, osobito kroz poznanstva koja stječe u političkom djelovanju. Dok je na početku procesa stvaranje te elite od početka 90-ih godina bio prisutan proces uključivanja jednoga dijela univerzitetskoga kadra u novu političku elitu,

---

⁵ Husnija Kamberović: Nova istraživanja o strukturi begovskih zemljišnih posjeda u BiH u vremenu austrougarske uprave. U: Naučni skup: Istorijska nauka o Bosni i Hercegovini u razdoblju 1990-2000. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2003. str. 162.

⁶ Šaćir Filandra: Nacionalna država – zašto ne? Znakovi vremena. Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu. Sarajevo: Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", 2004. br. 24, str. 133

⁷ Vidjeti neke intervju Džamaludina Latića u listovima *Ljiljan* i *Saff*.

što i nije bilo ništa čudno jer je ta pojava bila prisutna i u ranijoj političkoj eliti, sada se odvija proces prelaska pripadnika političke elite na univerzitete. Zanimljivo je, također, da znatan dio vojne elite sve više stječe znanstvene titule na našim fakultetima. Nije to pokazatelj samo nastavka edukacije političke elite nego više izraz njezine snage i čvrsto uspostavljenih veza unutar elita koje same sebi postaju svrha.

Ovom prilikom ćemo ostaviti po strani povijesni aspekt razvoja bošnjačke elite i fokusirati se na suvremenu elitu. Prvo pitanje na koje bismo trebali potražiti odgovor jeste: da li se uopće može govoriti o suvremenoj bošnjačkoj eliti, ili, pak, suvremena elita u BiH ne trpi svođenje na nacionalno određenje. Ako može – šta se pod tim treba podrazumijevati?

Mislim da se može govoriti o bošnjačkoj eliti, ali dakako da to nije jasno odvojena struktura, nego se ona može na temelju raznih kriterija definirati. Problem je u tome što bošnjačka elita dijeli istu sudbinu drugih elita, ona je u suštini izmiješana sa drugim elitama i nije jedinstvena, ali se može promatrati kao politička, vojna, ekonomska, vjerska i tako dalje. Šta, dakle, treba podrazumijevati pod suvremenom bošnjačkom elitom? Ukoliko bismo htjeli nešto više kazati o bošnjačkoj političkoj eliti, onda bismo, logično, trebali pod tim podrazumijevati one skupine bošnjačkog naroda koje su **nosioi najvažnijih ovlaštenja u političkim strankama i državi**. Međutim, zbog pluralističkog političkog sistema ta elita nije jedinstvena. Ona pripada tzv. podijeljenoj eliti među čijim članovima dolazi da konflikata. Ta elita nastoji ostati razjedinjena, čak i onda kada izgleda da se nastoji objediniti ili kada uvjeti u društvu podstiču njeno jedinstvo.⁸ Ipak, mada bi se formalno moglo govoriti o političkoj eliti vezanoj uz pojedine političke stranke (recimo o SDA bošnjačkoj političkoj eliti koja ima mladomuslimanske korijene, bošnjačkoj eliti koja pripada SDP-u sa izraženijim komunističkim naslijeđem, i tako dalje), čini mi se da je bolje zaključiti kako se bošnjačka politička elita ne može i suštinski tako promatrati. Ona djeluje “multistranački”, ali na razini vlastitih interesa. Drugim riječima, pojedine grupe bošnjačke političke elite nisu de facto i u praksi vezane uz jednu političku stranku. Sve te grupe, da bi uopće bile to što jesu, slijede svoj interes, koji je, čini se, prije svega novčane

---

⁸ O ovome, na temelju modela kojega su postavili Burton i Higley, pisao je V. Goati u nizu svojih rasprava.

(ekonomske) naravi. Tako pojedine grupe političke elite prerastaju u svojevrsne lobije kao interesne skupine, čiji je cilj stvoriti pretpostavke za širenje privredne moći, a politička moć samo služi za stalno oplodivanje ekonomske moći.

Drugi problem koji je vezan za suvremenu bošnjačku političku elitu odnosi se na postojanje posebnih političkih grupa koje formalno ne pripadaju eliti (ili više ne pripadaju) ali igraju funkciju elite s obzirom na moć i utjecaj koji imaju. To su tzv. neformalne grupe moći. Ovaj dio elite je teško proučavati, budući da on formalno ne postoji i njegov utjecaj je teško mjerljiv, pa ostaje jedino da se o tome sudi na temelju pretpostavki, što ne može biti znanstveni metod istraživanja. Ipak, ako pogledamo pojedine političke grupe koje čine bošnjačku elitu, može se vidjeti da bi sastav tih grupa prije ličio sastavu marginalnih skupina nego elita. Prije bi se moglo zaključiti kako neke skupine koje danas formalno pripadaju bošnjačkoj političkoj eliti predstavljaju, zapravo, marginalce te elite. Trebalo bi, ipak, napraviti jednu analizu socijalnoga porijekla i obrazovnog profila suvremene bošnjačke političke elite kako bi se mogli izvoditi dalekosežniji zaključci. Osim socijalnoga porijekla i obrazovnoga profila važno će biti istražiti odnos suvremene elite i ranije komunističke elite, te kakav je odnos suvremene i pretkomunističke elite. U Srbiji su 1994/95. pravljena određena istraživanja i došlo se do zaključka da je oko 60% suvremene srpske elite pripadalo ranijem Savezu komunista⁹. Za BiH ne postoje pouzdana istraživanja, ali se čini da se nova bošnjačka politička elita u značajnoj mjeri regrutirala od potomaka pretkomunističkih elita. Ova je elita svoj legitimitet tražila u porodičnim korijenima i pretkomunističkoj društvenoj tradiciji. Značajan dio ove "nove elite", koja po svojim korijenima nastoji uspostaviti vezu sa pretkomunističkim elitama, u doba socijalističke Bosne i Hercegovine pripadao je političkim marginalcima. Bio je to značajan korak u opravdavanju jednoga jasnoga diskontinuiteta prema "staroj vlasti". Porijeklo iz radničke i seljačke porodice nije više bilo pozitivna tačka za novu elitu, koja se jako trudila isticati svoje korijene iz pretkomunističkoga vremena.¹⁰ Pripadnici suvremene elite, ukoliko imaju porijeklo iz nižih socijalnih slojeva, kao da nastoje to prikrivati, kao da se toga

⁹ Ljiljana Smajlović: *Ex-jugoslawische Kaiser, post-jugoslawische Kleider: Von der Selbstverwaltung zum Nationalismus?* In: *Eliten im Wandel. Politische Führung, wirtschaftliche Macht und Meinungsbildung im neuen Osteuropa*. Paderborn 1998., S. 175.

¹⁰ Lj. Smajlović: *Ex-jugoslawische Kaiser*, S. 185 - 186.

stide, što onda otvara prostor za raznorazne priče, špekulacije i slično (tako je, naprimjer, nedavno u *Oslobođenju* jedan čitalac pisao o mladosti jednog pripadnika suvremene elite koji je na studije u Sarajevo došao iz provincije). Drugi dio suvremene bošnjačke političke elite jednostavno se transformirao iz komunističke u novu elitu. Detaljnija istraživanja tek će dati odgovore na to kakav je odnos između tih dviju grupa savremene bošnjačke političke elite. Ali, odmah želim konstatirati kako se ove dvije grupe bošnjačke političke elite s obzirom na njezino komunističko ili pretkomunističko porijeklo ne odnose na elite vezane uz pojedine savremene političke stranke: dio političke elite blizak SDA političkoj eliti ima kontinuitet sa komunističkom elitom (moglo bi se kazati kako tu u ideološkom smislu ne postoji kontinuitet, nego se taj kontinuitet odnosi na personalni sastav te elite, mada i u tome treba biti jako oprezan).¹¹

Usko vezano uz suvremenu političku i ekonomsku bošnjačku elitu izrastala je i suvremena vojna elita u Bošnjaka. Međutim, za ovu je elitu karakteristično da ona danas osim formalne pozicije gotovo da nema nikakva obilježja elita (nema nikakav utjecaj niti moć). Zašto? Njezina današnja pozicija prije svega je rezultat općega stanja u Bosni i Hercegovini i snažnoga utjecaja kojega na suvremene odnose u BiH ima međunarodna zajednica, koja je apsolutno marginalizirala sve domaće vojne strukture. Razvoj te elite u posljednjih 15 godina također je djelomično doprinio njenoj marginalnoj poziciji u suvremenom društvu. Naime, bošnjačka vojna elita izrastala je u nepovoljnim društvenim uvjetima i imala je veoma loše polazne pozicije. Iz bivše JNA svega je 1062 oficira i podoficira pristupilo Armiji BiH, pri čemu u ovaj broj spadaju i oni koji nisu bili Bošnjaci. Općenito, početkom rata 22,74% komandnoga kadra 1992. bile su starješine bivše JNA, a 1995. taj procenat je porastao na 28,60%. Prema studioznim istraživanjima o porijeklu rukovodećeg vojnog kadra u Armiji BiH (podaci se odnose na 1992. godinu i opet se odnose ne samo na Bošnjake nego i na ostale) na pozicijama od komandira bataljona do komandanata korpusa 54,71% bilo je sa srednjom školom, a kasnije se taj procenat samo uvećavao, dok se udio komandnoga kadra sa visokom školskom spremom smanjivao. Osim toga, među komandnim kadrom dominirali su radnici (godine 1992. među

---

¹¹ Znakovit je naslov intervjua sa Dž. Latićem: "U SDA je izvršen komunistički udar". *Saff.* Islamski omladinski časopis, br. 138, 15. februar 2005. str. 26-29, 50.

komandnim kadrom 65,72% bilo je radničkoga porijekla), i osobe preko 35 godina starosti (61,28%)¹².

(Starješina JNA i komandni kadar Armije BiH u %)

Godina	Starješina bivše JNA	Rezervne starješine	Ostali
1992	22,74	41,03	36,23
1993	28,24	38,37	33,39
1994	28,24	33,84	37,93
1995	28,6	33,04	38,37

(Obrazovna struktura vojnog kadra Armije BiH 1992-1995 godine u %)

Godina	Osnovna škola	Srednja škola	Viša škola	Visoka škola	Magisterij i doktorat
1992	0,71	54,71	11,01	33,21	0,36
1993	0,33	57,41	9,30	32,89	0,33
1994	0,82	60,76	8,05	30,38	0,33
1995	0,53	60,92	9,24	29,13	?

(Socijalno porijeklo komandnoga kadra Armije BiH 1992-1995 u %).

Godina	Radnici	Službenici	Zemljoradnici	Ostali
1992	65,72	11,55	8,88	13,85
1993	76,18	9,97	6,76	9,09
1994	68,64	10,51	8,05	12,91
1995	73,71	7,28	7,82	11,19

¹² Podatke je prikupio i na okruglom stolu "Sociologija bošnjačke elite" saopćio Rasim Dupljak. Na temelju njegovih istraživanja konstruirane su i tablice u strukturi komandnoga kadra Armije BiH u ovome tekstu. Nedostatak ove analize je jedino u tome što se ona ne odnosi samo na Bošnjake nego obuhvata sve komandne pozicije od komandira bataljona do komandanata korpusa. Ipak, ako se zna da su 1992. godine 96,09% komandnoga kadra činili Bošnjaci, a 1995. godine taj procenat je porastao na 97,69%, jasno je da su komandni kadar u Armiji BiH činili uglavnom Bošnjaci.

(Starosna struktura komandnoga kadra Armije BiH u %).

Godina	18-25	26-35	Preko 35
1992	2,49	36,23	61,28
1993	1,50	43,69	54,82
1994	4,11	45,81	50,08
1995	3,25	49,73	47,25

Suvremeni položaj bošnjačke vojne elite karakterističan je i po tome što je dio te elite uvijek samo djelomično bio dio te elite, a djelomično dio političke i ekonomske elite. Osim toga, činjenica da su neki pripadnici te elite (uključujući i najviše vojne komandante – oba komandanta Armije, te neosporni vojni lider u Srebrenici) optuženi pred međunarodnim sudom u Den Haagu jedan je od pokazatelja položaja i marginalnoga utjecaja te elite u suvremenom bosanskohercegovačkom društvu.

Zašto je važno napraviti analizu porijekla suvremene bošnjačke elite? Sigurno ne zbog toga da bi se tim podacima manipuliralo, nego zbog toga što bi takvi podaci znatno bolje osvijetlili ponašanje elite. Koliko je ta elita stabilna? Kakav je obrazovni status suvremene bošnjačke elite? Kako se regrutiraju pripadnici elite? Uoči nedavnih lokalnih izbora moglo se u privatnim razgovorima (čak i u tramvajima i trolejbusima) čuti od pojedinih kandidata na stranačkim listama kako je njihov cilj ulazak u političku elitu na lokalnoj razini zbog privilegija, poslaničkoga paušala i slično. Da li je to osnovni moto djelovanja političke elite?

Ono što bi također trebalo ispitivati jeste društveni status elita – kako suvremene tako i elite u prošlosti (Da li su imali neke privilegije? Koje? Da li su lakše dobivali stanove? Jesu li imali veće penzije? I slično).

Uz ovu političku elitu važno je analizirati suvremenu bošnjačku ekonomsku, intelektualnu, vjersku i vojnu elitu. Šta je to danas intelektualna bošnjačka elita? Pitanje niza univerziteta u BiH i univerzitetskoga kadra je za tu analizu veoma važno! Kakav je položaj Bošnjaka, ali ne sa aspekta njihova nedovoljnog (?) učešća u pojedinim strukturama (npr. u Akademiji nauka), nego u smislu njihova prisustva i djelovanja u tim institucijama (Kakva je to struktura bošnjačke elite na univerzitetima i drugim naučnim institucijama? Koliko su oni doista na razini odgovornosti koju kao intelektualci imaju? Da li su oni doista intelektualna elita, ...?)

Sve su to pitanja koja mi današnjim skupom želimo otvoriti i o njima javno progovoriti. Odgovori sigurno neće biti jednostavni. Ali – moramo ozbiljno ući u taj posao

ABSTRACT

On the basis of research to date, it could be concluded that the modern Bosniac elite is poised between being a true elite and a marginalized group. When speaking of elites, it is always possible to come upon not only individuals but also entire social groups that are marginalized within the elite; but at the same time, elites can be found within marginalized groups. This is the outcome of the social processes that Bosnia and Herzegovina has been undergoing since the 1990s, and of the formation of elites from various social strata. Although no detailed studies have been conducted, it may be deduced from the available information that the new Bosniac political elite has been recruited largely from among the descendants of the pre-Communist elites. Another component of the present-day Bosniac political elite consists of those who simply metamorphosized from the Communist elite to the new elite. More detailed studies are needed to identify the relationship between these two groups of the contemporary Bosniac political elite. The classification of the Bosniac political elite into these two groups, based on their Communist or pre-Communist origin, does not apply to the elites associated with various present-day political parties: part of the political elite close to the SDA (Party of Democratic Action) has emerged from the Communist elite (it could be said, however, that there is no continuity in the ideological sense, but rather in terms of the personal composition of the elite, although great caution is required in this regard). Another problem associated with the present-day Bosniac political elite concerns the existence of distinct political groups that do not formally belong to the elite (or no longer do so), but which play the part of an elite given the power and influence they enjoy. These are what might be called informal power groups. This part of the elite is hard to study, since it does not formally exist, and it is difficult to quantify its influence; as a result, the only way to evaluate it is on the basis of hypothesis and assumptions, which cannot be regarded as a scientific research method.

In addition to the Bosniac political elite, there are also Bosniac economic, military, intellectual and religious elites. All these elite groups share similar fates, and are worthy of in-depth analysis.